

№ 15

13 აპრილი 1914 წ.

მიიღება ხელის მოწერა

წლიური ფასი

== 3 მან. ==

შოველ კვირეული საზოგადო-ეკონომ-

იური და სალიტერატურო შუხნალი

წელიწადი მისამე

ცალკე ნომერი 5 კაპ.

რედაქცია ღიაა 9—3 საათ.

მისამართი: თბილისი, Габаевский пер. № 3 რედაქცია „კლდე“. დენეშისა: თბილისი კლდე.

ს ა რ ჩ ე ვ ი:

1. სპინელი მარცხი.—ვინმე სოფლელისა.
2. სკირთ ორგანიზაცია.—დ. კახელი-ლისა.
3. დებულება სამეურნეო და სავაჭრო თანხების მოხმარებაზედ.
4. პ რ ე ს ა.
5. სომხური შეცნიერება.—* *—სა.
6. ტირიფონის გარშემო.—უცნობისა.
7. თავადი ამილახვარი და მისი მამულის ეიფა ქართულ გლეხების მიერ.—ი. კერესელი-ძისა.
8. რამ გაამდიდრა შეურნეები დინიაში.—ფიფიასი.

მიიღება ხელის მოწერა 1914 წ.

შოველ კვირეული საზოგადო-ეკონომიურ

და სალიტერატურო შუხნალ

„კლდე“-ზედ.

ფ ა ს ი:	1 წლით.	3 მან.
	6 თვით.	2 მან.
	3 თვით.	1 მან.

ცალკე ნომერი ყველგან 5 კაპ.

საშინელი მარცხი

არის უბედურება, რომელიც ადამიანს აკაულებს, ამაგრებს და მასში იწვევს გაორკეცებულს ენერგიას, ხოლო ისეთი უბედურებაც არის, რომელიც საბოლოოდ ჰხრწნის ადამიანის პიროვნებას, ჩაგრულს უფრო ჩაგრავს და წელში დაღუნულს უმეტესად ჰკაკვავს.

ამ გვარ უბედურებას, ჩვენი სრულის უძლიერების დემონსტრაციას, ჩვენს სრულს ზნეობრივს მარცხს წარმოადგენს წალკა-თრიალეთის ბერძენთა აყრა, მაკედონიაში წასასვლელად გამზადება და მათთან ერთად იმე მაკედონიაში წასასვლელად გამზადება, ქართველ მემამულეთა მიერ შეწუხებულ თრიალეთის ქართველებისა.

არ გვეგონათ რომ ეს ქართველობა ბერძენთა ტალღას მიტომ აჰყვა, რომ მათ სამშობლოში მათთვის აღვილი აღარ კმაროდეს.

არა მათ გარშემო სხვა და სხვა ჯურის ხალხი დღესაც შოულობს, დღესაც ყიდულობს მიწებს, სახლდება, იფურჩქნება, მდიდრდება და მრავლდება, მხოლოდ უხელმძღვანელოთა და უბატრონოდ დარჩენილი ქართველი ხალხი, მოკლებულია საშუალებას ან რაიმე შეიძინოს ან გაუმკლავდეს კერძო პირების გაუმძიდარ მადას.

საუკუნებრივი იარა ქართველ ერის სხეულისა ვერ იქნა, ვერ შეკრულა, გადმონადენ ჩირქის ქვეშ არა სჩანს ახალი ხორცი, რომელმაც უნდა ამოავსოს ეს იარა და, სასოწარკვეთილს უფრო და უფრო გიეღვებს შავი ფიქრები: „იქნებ სხეული უკვე ურჩენელ გახწრით არის მოკლული და ნელი ხრწნა და ბოლოს სიკვდილი აუცილებელია“.

მარა დაუბრუნდეთ საგანს.

გაბეზრებულმა მაჰმადიანობამ მეჩვიდმეტე და მეთვრამეტე საუკუნეში მთელი თვისი ძალა აკვეთა ქართლ-კახეთის საბოლოო მოსასპობლად. მართალია ამ საშინელის, ჯოჯოხეთურის ბრძოლიდამ ქართველობა გამარჯვებული გამოვიდა, მაგრამ დიდად ვნებული დიდად დაკოდილი. ამ ბრძოლაში კახეთმა დაჰკარგა თვისი საუკეთესო აღმოსავლეთი ნაწილი, ხოლო ქართლს მაშინდელი გაოხრებული „სამხრეთი“ დღეს ეკარგება საბოლოოდ.

„სამხრეთი“ ანუ „სომხეთი“, როგორც მერე უწოდებდნენ მას შეიცავს უმუშევნიერეს, და უმდიდრეს პროვინციებს, სახელდობრ: საბარათიანოს, საორბელიანოს, თრიალეთს, წალკას, ტაშირსა და

ბამბაკს (დღევანდელი ბორჩალოს მაზრა და ნაწილი ალექსანდროპოლის მაზრისა) აი ეს „სამხრეთი“ მუდამ ყოფილა და დღესაც არის ქალაქ თბილისის პირდაპირი მასაზრდოებელი. თქმა არ უნდა რომ იმ დროინდელი საქართველოს მმართველობა შეეცდებოდა ამ მხარის შეევებას, მარა საიდან? იმ კახეთიდან, სადაც შაჰაბაზმა მოწყვიტა და დაატყვევნა 200,000 კაცამდე! ან იმ ქართლიდან, სადაც გაწყვეტილი ქართველების შესავსებლად პირიქითიდან ოსებს ერეკებოდნენ ქართლის მინდორ-ხეობებში დასასახლებლად! ცხადია რომ არა!

და აი მეფე ერეკლემ უწოდა ერევნისა და ყარაბაღის სახანოების სომხებს და მათაც მაშინვე იწყეს დენა ამ პროვინციაში, ხოლო შემდეგ რუსობისას 1828 - 29 წლებში ხომ ზღვის ტალღასავით გადმოხეთქა ოსმალეთიდან სომხობამა და ბერძნობამ. შემდეგ მათ მიემატა საკმაო რიცხვი რუსებისა. ასე რომ ამა საუკუნის დამდეგს ბორჩალოს მაზრაში ჩვენ ვხედავთ თითქმის თანასწორ რიცხვს: თათრებისას, სომხებისას, რუსებისას და ბერძენ-ქართველებისას.

ცხადია რომ ოთხ ელემენტში ქართველთა მისწრაფების წინააღმდეგ მხოლოდ ბერძენები არ გაილაშქრებდნენ მტრულად. მართლაც და მიუხედავად ათას გვარ პროვოკაციისა ამ ასი წლის განმავლობაში, ბევრი მათგანი გაქართველდა, ბევრია ბერძნის ქალი ქართლის სოფლებში გათხოვილი ბევრს მათგანს აქვს ქართველებში ნათელ-მირონი და მოყვარება. სცდება ბატონი დ. ვ. როცა „კლდის“ მე-14 ნომერში ბრძანებს რომ წალკა თრიალეთის ქართველობა გაბერძენდა და იმიტომ მიჰყვება ბერძენს. ქართველი როგორ უნდა გაბერძენდეს როცა არც ერთმა ბერძნის სოფელმა, გარდა „აგრანლოისა“ ბერძნული არ იცის და ეკლესიაში საქადაგებელი და ოჯახში და საჯაროდ სახმარებელი თათრული ენა აქვთ.

არა, თრიალეთის ქართველობა მიტომ მიდის, რომ იგი უინტელიგენციოდ დარჩა, გზა ვერსად გაუკვლევია, ვერაფერი შეუძენია, ვერაფერი გაუკეთებია. ბერძენების სახით ჩვენ ვკარგავთ საკმაო დიდს მეგობრულს ძალას, მაგრამ ყველა დამეთანხმება თომ თრიალეთის ორასი კომლის დაკარგვას ჩვენთვის უფრო დიდი მნიშვნელობა აქვს, ვინემ რამდენიმე ათი ათასი ბერძნის, რომლის ადგილს, უეჭველია ჩვენი რომელიმე მოწინააღმდეგე ერი დაიჭერს.

ეს ორასი კომლი ქართველი რომ ხოლერას

გაეწყვიტა, მაგ ზარალს ქართველი ერი არც კი შეიძინევდა, ხოლო მათი დაკარგვა, რა სახითაც ჩვენ მათ ვკარგავთ დღესა, მოასწავებს ჩვენს სრულს გახრწანს, დაშლსა და დარღვევას.

იმერეთიდანაც იყრება ხალხი და მრავალი მათგანიც გვეკარგება, ხოლო ჩვენ ამას არ ვტიროთ, რადგან ბუნებრივია ემიგრაცია იმ ადგილიდან, სადაც ტყვა აღარ არის, ხოლო აყრა იმ ქვეყნიდან სადაც მრავლად არის ხელმისაწვდომ ფასებში გასაყიდი მიწები, დაკარგვა იმ ხალხისა, რომელიც სიხარულით შეიძინდა მიწებს, ოღონდ ხელმძღვანელი ჰყოლოდა, ყოველი ეს ცხადი მაჩვენებელია ჩვენი უკიდურესი დაცუისა, უთანხმოებისა და უმხნეობისა.

რა საბუთი გვაქვს, რომ თბილისის მაზრაშიაც იგივე არ განმეორდება, რომ აქ სხვები არ შეიძინენ, ხოლო ჩვენები კი აქედანაც სხვაგან წავლენ მიწის საქებნელად.

დ აღ, თრიალეთის ქართველების წასვლა ჩვენი უილაჯობისა და უმოქმედობის გამოაშკარავება, ამ საშინელის მარცხით უნდა დამთავრდეს გაუთავებელი ლაქლაქი, უნებოლო პოლემიკა, მოსაბეზრებელი ლეჟვა და განმეორება ერთი და იგივესი და უნდა დაიწყოს, არა ჩუმის და მხნე მუშაობისა. თუმცა ამ ორას კომლ ქართველებში, ზოგმა უკვე გაყიდა თავისი მოძრავ-უძრავი ქონება და საესებით მზად არის საბედისწერო მაკედონიაში გასამგზავრებლად, მაინც ჯერ დრო არის მათის აქგაჩერებისათვის. დაუყოვნებლივ ერთი ან ორი კაცი უნდა გაიგზავნოს თრიალეთში, ამ კაცებმა უნდა აუხსნან თუ რა სახითათოა მათთვის მაკედონიაში წასვლა, რომლის გულისათვის ჯერ კიდევ ბევრი სისხლი დაიღვრება და არავინ იცის საბოლოოდ ვის ხელში დარჩება, რომ აბლანდელი საბერძნეთი საშინელი ღარიბი ქვეყანაა და იქ მათ სიღარბე და ბოლოს სიკვდილიც მოელოს, როგორც ჯავახელ ქართველ მაჰმადიანებს.

შემდეგ ამისა, გაგზავნილებმა უნდა მოუძებნონ იმავ ბორჩალოს მაზრაში საკმაო მამული და საგლებო ბანკის საშუალებით აყიდვინონ. თუ საქირო იქნება მე მგონი არც ერთი ქართული დაწესებულება არ დაიხარებს ცოტა თანხის გამოღებას. ჩემ კითხვაზე თუ რა გინდათ ქართველებს უცხოეთში, რატომ საგლებო ბანკის საშუალებით მიწას აქვე არ იყიდით მეთქი, მათ მიპასუხეს: ჩვენ რომ განათლებული ხელმძღვანელი გვყავდესო, უცხოეთში რა გვინდაო. მე მგონია, ამ სიტყვებმა უნდა შეარცხვინონ ჩვენი მოღვაწენი, რომელთა მოღვაწეობა

შხოლოდ წერასა და გაუთავებელ ლაყლაყში გამოიხატვის.

მალე, თორემ მართლაც იმხანინაცების სამასხაოროდ გავხდებით.

ვინმე სოფლელი.

საჭირო ორგანიზაცია

თქვენ ხომ გესმით და ხედავთ რა ხდება ჩვენი მიწის საკითხის სფეროში. გუშინ სრულიად მოუშხადებლად დაფუხვდით მთავრობის ხიზანთა კანონპროექტს. რადგანაც ადგილობრივ სწორ სტატისტიკურ ცნობების მომკრეფი არავინ იყო და თუ დღეს ეს პროექტი კანონად იქცევა ეს ამის ბრალი იქნება და მაშინ ქართლში მცხოვრები ქართველობა არა ნაკლებ 30000 დესეტინა მიწას დაჰკარგავს და ამით უპირველესად ყოვლისა საშინელ მდგომარეობაში ჩავარდება ქართველი გლეხობა. ამავე ქართლში სამხედრო უწყება ტირიფონაში 20000 დესეტინამდე სქრის თავის მიზნებისათვის და ჰყრის მრავალ მცხოვრებთ სახლ-კარიანათ. ყველანი ვყვირით, ვტირით, მოვთქვამთ უბედურობაზე და მშველელი კი ჩვენში არავინ მოსჩანს. რატომ? იმიტომ, რომ ხელთ არა გვაქვს საქირო ორგანიზაცია განსაკუთრებულ მუშაკებით, ხელმძღვანელებით, საღსარით, რომელთაც შეეძლებოდათ ამ საქმის ყველა მხრიდან გამოკვლევა, აწონ-დაწონა და მაშინ იქნება გამორკვეულიყო, რომ სამხედრო უწყება არც სამართლიანად და არც კანონიერად იქცევა ამ ფრიალ მდიდარ სამეურნეო რაიონის მოგლეჯით უბრალო სამხედრო პოლიგონის მოსაწყობად. რა გასაკვირველია რომ ვისაც ჩვენში სურს დახმარება გაუწიოს ქართველებს, არავითარი სწორი ცნობები ხელთ არა აქვთ, ვერაფერს ხდებიან და ჩივიან: რა გიყოთ ხალხნო? მოგვაწოდეთ ნამდვილი ცნობები რამდენი მიწა გიქირავთ, ვინა ხართ, რამდენი ხართ და სხვა და სხვა. ე. ი. სამართლიანად ვითხოვთ იმ ფაქტიურ მასალას, რომლის მიწოდება შეუძლიან მართა მოწყობილ მუშაკთა ორგანიზაციას, ყოველ მხრივ გაცნობილ მიწათა საკითხში. ან და გაიხსენეთ დღევანდელი ახალი მეტად სამწუხარო ამბავი... ბორჩალოში მცხოვრები ქართველობა სტოვებს თავის სამშობლო კერას, მიწა-წყალს და საბერძნეთში მიდისო. რათა? შევეკითხეთ რამდენიმე სოფ. რეხიდან ჩამოსულ გლეხკაცს.—რის-

თვის მიღიხართ? განა არ იცით რა ღარიბ ქვეყანაში მიღიხართ?—რა ვიცით ბატონო—გვიპასუხეს გლეხებმა— მომვლელი, ბატონი, განათლებული ხელმძღვანელი რომ გვეყოლოდა რას წავიდოდით? ო ეს პასუხი მეტად ახსიათებს ჩვენს უმოქმედობას. მაგრამ სად ვეძიოთ ამ უმოქმედობის მიზეზი? პასუხი ერთია: არ გვაქვს საჭირო ორგანიზაცია, რიგზე მოწყობილი, რომელიც შესძლებდა ხალხისათვის დროზე ცოდნა და ფული მიეშველებინა. ბორჩალოელ ქართველობას. მე აქ შევჩერდი მარტო ზოგიერთ უკანასკნელ მომხდარ ფაქტებზედ, რომელნიც სწორედ ამ საჭირო ორგანიზაციაზე გვითითებენ. მაგრამ თუ გავითვალისწინებთ ამ ორგანიზაციის მომავალ მუშაობას აგრარულ სფეროში მისი საჭიროება უფრო მარტივად წარმოგვიდგება.

ეს ორგანიზაცია მოკლედ რომ ვსთქვათ შემდეგის მხრიდან მოუვლის ქართულ აგრარულ საკითხს: შუამავლობით, სესხის გაცემით, რჩევით და სხვა ამგვარ დახმარებით შეეცდება დაიცვას ჩვენი მიწის-მფლობელობა. მუდმივ შეფაროვნებს სხვა და სხვა სტატისტიკურ მასალებს, თვალ-ყურს ადევნებს მთავრობის ახალ კანონ-პროექტების შედგენას, შეამზადებს ხოლმე მოხსენებებს, პროექტებს აგრარულ და ეკონომიურ დარგებიდან, რომ ამით შეძლება მისცეს ჩვენ ქართველ მოღვაწეთა მომქმედ წრეებს, მიმზადებული გამოვიდნენ მთავრობის კომისიებში, უწყებებში და საკანონმდებლო დაწესებულებებში.

მასთან შეძლების დაგვარად მოაწყობს საჭირო სამელიორაციო კრედიტს. მიაწოდებს სესხის სახით ქართულ კოოპერატიულ ამხანაგობათ საჭირო ფულს (როგორც რუსეთის საერობო კასები), ერთის სიტყვით დაეხმარება ყველა იმათ, ვინც ჩვენში მიწას უვლის, ამარებს, იცავს და ჰყიდულობს. ეხლა, სად უნდა მოეწყოს ეს ორგანიზაცია და რა სახით? ამ კითხვებზედ პასუხი გასცა ქართლ-კახეთის თავად-ანაზურობამ 1907 წელს საადგილ-მამულო კომისიის მოწყობით და მისთვის განსაკუთრებული ინსტრუქციის მიცემით. მაგრამ 1910 წლიდან დაწყებული, როდესაც გარშემო პირობანი მეტად შეიცვალნენ, როდესაც ცხოვრებამ მრავალი ახალი და რთული საკითხი წამოაყენა აგრარულ-საერობო სფეროდან, საადგილ-მამულო კომისიის მუშაობა ვიწრო აღმოჩნდა ორგანიზაციულმა მოუწყობლობამ იჩინა თავი და დაიბადა აზრი მისი გადაკეთებისა, მუშაობის გაფართოვებისა, სწორ და მკვიდრ ორგანიზაციის მოწყობისა—საერობო საკ

რედიტო ფუნქციების აღსრულებით. ამ საკითხზე არა ერთი და ორი ჩვენი მოღვაწე მუშაობდა და ეს ორი წელიწადი მუდმივ უბრუნდებოდა მას. ამ საკითხის გამორკვევაში თითქმის ყველა მოწინავე მოღვაწეებმა ერთხმად აღიარეს, რომ ამნაირი ორგანიზაცია მეტად საჭიროა, რომ იგი უნდა დაარსდეს თავად-ანაზურობის სამეურნეო და საგანგებო თანხების დახმარებით და თბილისის სადებუტატო საკრებულოს მფარველობის ქვეშ, რომელსაც, მარტოდ მარტოს მთელს იმპერიაში, უმაღლეს ბრძანებით ნება აქვს თავის სურვილისამებრ, ამ თანხებს, ბატონი და მომვლელი გამოუჩინოს. რაიმე საკუთარ ორგანიზაციის სახით მთავრობის დაუკითხავად და უკანტროლოდ. თვით წარსულმა მოუწყობელმა საადგილ-მამულო კომისიის მოქმედებამ კაი ნაყოფი გამოიღო; ამას 1907—1913 წლების ანგარიშები მოწმობენ და ეხლა ხომ, როდესაც იგი ჩამოყალიბდება მწყობრ ორგანიზაციად, როდესაც მას სპეციალისტები, ტექნიკოსები და სხვა მუშაკი ხალხი შეემატება, მისი ნამოქმედარიც უახლოეს მომავალში თვალსაჩინოდ გაიზრდება და მოუღებს ბოლოს ჩვენს დაეინებულ წუწუნს, თავშიცემს და იმ უბედურ მოვლენებს, რომელნიც დღეს ჩვენ ცხოვრებას სთელავენ და იმედებს აქარწყლებენ. კეთილი მომავლისას. მაგალითი უცხოელთა ცხოვრებიდან წინა წერილში მოვიყვანე—„ლატიშთა მიწის გასაუმჯობესებელი ბიურო“, რომელიც სწორედ აგრარულ საკითხის მოსაგვარებლად იყო მოწყობილი და სამუშაოებს შესანიშნავი სარგებლობა მოუტანა („კლდე“ № 13). საადგილ-მამულო კომისიის რეორგანიზაციას კაი ხანია შეუდგნენ და ეხლა მისი დაბოლოება ამ ზაფხულს მოხდება. მისი პროექტის საბოლოოდ განხილვა დებუტატთა საკრებულომ მიანდა განსაკუთრებულ კომისიას, რომელშიაც შევიდნენ— ი. დ. აბხაზი, მ. ვ. მაჩაბელი, დ. ა. გურამიშვილი, ვ. ი. რცხილაძე, დ. ვ. ვაჩანაძე, რ. ა. გაბაშვილი და ს. ნ. ყაზახიშვილი. ამ კომისიამ განიხილა შარშან შემუშავებული პროექტი, შეიტანა მასში ზოგიერთი ცვლილება და ეხლა წარუდგინა განსახილველად დებუტატთა საკრებულოს. იმედია ამ პროექტს დებუტატთა საკრებულო უცვლელად მიიღებს. ქვევით ვბეჭდავთ ამ კომისიის მიერ წარდგენილ პროექტს.

დ. კახელი.

დ ე ბ უ ლ ე ბ ა

თბილისის გუბერნიის თავად-აზნაურობის სასოფლო-სამეურნეო და საგანგებო თანხების თაობაზე.

§ 1. სასოფლო-სამეურნეო და საგანგებო თანხები გადადებულია იმ საქმისა და მიზნისათვის, რომელიც დავალებული აქვს თბილისის გუბერნიის თავად-აზნაურობის საადგილ-მამულო კომისიას (იხ. თავად-აზნაურობის, 1909 წ. 21 მარტისა, 1909 წ. 4 თბათვისა და 1907 წ. 5 თბათვის საგანგებო კრებების დადგენილებანი).

§ 2. საადგილ-მამულო კომისიას მიზნად აქვს:

ა) ხელი შეუწეოს მეურნეობის მოწობასა და გაუმჯობესებაში თბილისის გუბერნიის მიწისმფლობელთა და მიწისმხველთა მოსახლეობას: სოფლის საზოგადოებებს, სოფლებს, ფერმებს, ამხანაგობებს და კერძო ზირებს.

ბ) დაეხმაროს სამელიორაციო და სხვა სახის სესხის შოვნაში.

გ) გამოუძენოს მიწისმფლობელთა და მიწისმხველთა — საზოგადოებებს და კერძო ზირებს, თბილისის გუბერნიაში დასახლებისათვის და სასოფლო-სამეურნეო კულტურისათვის გამოსადეგი მიწები და შეაქინოს კანონიერი წესებით.

დ) უშუამდგომლოდ შესაკუთრებთან მიწის უიდვის დროს იმ ჯურის შეიდეგებს, რომლებიც ნახსენები არიან „ტ“ მუხლში.

ე) ხელი შეუწეოს ამ შეიდეგებს მიწის შექნაში საკლესო ბანკის და სხვა ამგვარი ბანკების საშუალებით.

ვ) გამოაკლიოს და ამოარჩიოს ის მიწები, რომელიც უნდა შეიძინოს თბილისის გუბერნიის თავად-აზნაურობამ თბილისის გუბერნიის უშამულო და მცირე მამულადანი მკვიდრი მცხოვრებლების უზრუნველსაყოფად.

ზ) მოაწიოს ადგილობრივ ქვედა კომისიები და ზევით დასახლებულ მიზნის სისრულეში მოსაყვანად დანიშნოს ინსტრუქტორები.

§ 3. ზევით ნახსენებ თანხებიდან საადგილ-მამულო კომისია იძლევა სესხს, რომელიც უნდა უთუოდ მე-2 ზარაგრაფში დასახლებულ მიზანს მოხმარდეს.

შენიშვნა. საადგილ-მამულო კომისიას შეუძლიან მისცეს სესხი კერძო ზირებს 3,000 მანეთამდე, საზოგადოებებს, ამხანაგობებს და სხვა ორგანიზაციებს კიდეც 10,000 მანეთამდე. ამასე დიდი სესხის გაცემა შეიძლება მხოლოდ თავად-აზნაურობის წინამძღოლთა და დეპუტატთა კრების დადასტურებით.

§ 4. სასოფლო-სამეურნეო თანხიდან გაღებული ყოველი სესხი უთუოდ დაბრუნებულ უნდა იქნეს.

§ 5. საადგილ-მამულო კომისია საგანგებო თანხას იმ მიზნებისათვის ხარჯავს, რომელიც ამ დებულებას აქვს დასახული, ამასთანავე ამავე თანხიდან შეიძლება მიეცეს სესხი ან ხელი გამართოს იმ დაწესებულებებს და ზირებს, რომლებიც იმავე მიზნებს და იმავე საქმეს ემსახურებიან, რასაც საადგილ-მამულო კომისიაც ემსახურება. ამავე თანხიდან იხარჯება ფული საადგილ-მამულო კომისიის კანცელარიის შტატზე და ეძლევათ ფილდო საადგილ-მამულო კომისიის წევრებს.

§ 6. ნებადართულ სესხის ანგარიშში ფული საჭიროების დაკავალად ეძლევათ.

§ 7. თუ მსესხელი ფულს დანიშნულებისამებრ არა ხარჯავს, საადგილ-მამულო კომისია უსზობს სესხის ძლევისა და დაუფრებლივ აბრუნებინებს უკვე წადებულ ფულსა.

§ 8. სესხი სოლო-გეჰილით ეძლევათ მსესხელებს. საჭიროა აგრეთვე:

ა) საიმედო ზირების თავდებობა.

ბ) გირაოდ უძრავი ქონება, რომელზედაც მსესხელს სრული საკუთრების უფლება აქვს ზირველი და შემდეგი გირავნობის ხელწერილის ძალით.

გ) გირაოდ ინვენტარი, რომელიც სესხით არის შექნილი, და საზოგადოთ ის მოძრავი ქონება, რომელიც მამულში არის.

საადგილ-მამულო კომისია ეოველ კერძო შემთხვევაში ადგენს, თავდებობას საჭირო სესხის უზრუნველ-საყოფად თუ რომელიმე ვაჟრის გირაო.

შენიშვნა: კერძო ზირებს და დაწესებულებებს, რომლებსაც კანონით ვექსილებით ფულის გატანის უფლება არა აქვთ, სასესხო ხელშეკრულობას ართმევენ.

§ 9. ვექსილები და ხელშეკრულობანი თბილისის გუბერნიის თავად-აზნაურობის სახელზე იწერება.

§ 10. სესხი არის:

ა) მოკლე ვადიანი (რომელიც თორმეტ თვეზე უნდა გადახდილ იქმნეს).

ბ) გრძელვადიანი (რომელიც უნდა გადახდილ იქნეს ათ წელიწადში).

ამისთანავე ვადის თანდათანობის გადახდის გეგმას და ვადის საადგილ-მამულო კომისიის იძლევა.

§ 11. გირათით უზრუნველყოფილ სესხში მსესხელები ზასუხს ატევენ, როგორც დაგირავებულით ატრეოვე სხვა თავისი ქონებით.

§ 12. დაგირავებულ ქონების გაყიდვა შეიძველზე ვადის გადატანით შეიძლება მხოლოდ საადგილ-მამულო კომისიის თანხმობით. ამისთანავე უნდა დაცულ იქნეს ამ დებულების ეოველი წესები სესხის გატემის თაობაზე.

§ 13. საზატით შემთხვევების გამო (მაგალითად თუ ცუცხლი გაუხნდა მესხელის ქონებას, ან თუ ოჯახის უფროსი გარდაიცვალა ან კიდეც თუ დიდი მოუსავლობა და სხვა ამისთანა ეო რამ) კომისიის შეუძლიან, თუ საჭიროდ დაინახა, ადროვის მოკლევადიანი სესხის გადახდა, ასე ექვსი თვით, მეტით არა, იმ ზირობით, რომ ვალი ამ ხნის განმავლობაში ნაწილ-ნაწილ იქმნეს შეტანილი. ამავე ხნით შეიძლება ედროვის და ნაწილ ნაწილ გადახდილ იქმნას გრძელვადიანი სესხიც.

§ 14. მსესხელს ვადაზე ადრეც შეუძლიან დაბრუნოს ვალი ან მთლიანად ან ნაწილ-ნაწილ. ამისთანავე რამდენი ხნითაც ადრე იქნება შემოტანილი ვალი, იმდენი ხნის წინდაწინვე ადებული სარგებელი დაუბრუნდება მსურველთ.

§ 15. ზროტენტის რაოდენობას სახდვრავს საადგილ-მამულო კომისიის ვადის და სესხის რაოდენობის კვალობაზე (სარგებელი წლიურად $n\%$ არ უნდა აღმატებოდეს).

§ 16. მოკლევადიან სესხის სარგებელს იმ თავითვე ახდევინებენ, რაც ფულს აძლევენ ან სესხის ვადის უგრძელევენ (სარგებელს მთლად იმ ხნისა იღებენ, რა ხნითაც გააქვთ სესხი). გრძელვადიან სესხის სარგებელს კიდეც იმ გეგმის თანახმად იხდიან, რა გეგმასაც საადგილ-მამულო კომისია შემუშავებს (იხ. § 10 დ. ბ.).

§ 17. თუ ვადაზე არ იქნება გადახდილი ან მთელი სესხი ან მისი ნაწილი, მაშინ საადგილ-მამულო კომისია დაუფონებლივ იწეებს გაცემულის დაბრუნების საქმეს და კანონიერი წესით ან თვით მსესხელს ან თავლებს ახდევინებს მთელ ვალს თავის სარგებლიანთ და ხარჯს, რომელიც მოუვა გაცემულის დაბრუნებაში.

§ 18. ფული შემოდის თავად-აზნაურთა წინამძღოლების და დებუტატთა კასაში და ვადის ამავე კასიდან. თავად-აზნაურობის წინამძღოლების და დებუტატთა კასავე მოვალეა მიიღოს, შეინახოს და უკანვე დაბრუნოს საადგილ-მამულო კომისიის ფულის თამასუქები და ფასიანი ქადადები.

§ 19. სესხის გადების, გირათების მიღების და შეინახვის წესებს, ვადაკასული სესხის დაბრუნების წესებს, დაგირავებულ ქონების საფასურის დავალად სესხის ზროტენტების განსაზღვრის წესებს, შუამავლობის საბურავით წესებს, მსესხელების ზირიანობის გამორკვევის საშუალებებს და მსესხელების მიერ დაწეებულ საქმის შემოსავლიანობის გამორკვევის წესებს, მსესხელზე კანტროლის დაქერის საშუალებებს და თვალურის ტერის წესებს (საჭიროა თვალურის დევნა, რომ მსესხელმა სესხის დახარჯვის ზირობები რიგზე შეასრულოს) ჰმარტავს განსაკუთრებული ინსტრუქციები, რომელსაც ამუშავებს საადგილ-მამულო კომისია და ამტკიცებს თავად-აზნაურობის წინამძღოლების და დებუტატთა კრება.

§ 20. სასოფლო-სამეურნეო და საგანგებო თანხების გამგებლობა, სესხის დანიშვნა და გატემა, სესხის სწორი გზის მიღება და სესხის დაბრუნება ევალება:

ა) საადგილ მამულო კომისიას.

ბ) თბილისის გუბერნიის თავად-აზნაურობის წინამძღოლების და დებუტატთა კრებას.

გ) თავად-აზნაურთა საგუბერნეო კრებას.

§ 21. სასოფლო-სამეურნეო და თბილისის გუბერნიის თავად-აზნაურთა საგანგებო თანხების გამგებლობა ამ დე-

ბულების, ინსტრუქციის და თავად-აზნაურთა საგუბერნიო კრების დადგენილების ძალით არის საადგილ-მამულო კომისიის ხელში.

§ 22. საადგილ-მამულო კომისიის შესდგება 5 წევრისაგან და მათი სამი კანდიდატისაგან, რომლებსაც საგუბერნიო კრება ირჩევს სამი წლის ვადით იმ ჰირთ შორის, რომელთაც ესმით საკრედიტო და სასოფლო-სამეურნეო საქმე და გუბერნიის თბილისის გუბერნიის ეკონომიური მდგომარეობა.

§ 23. საადგილ-მამულო კომისიის თავის შორის ირჩევს თავმჯდომარეს და თავმჯდომარის ამხანაგს.

§ 24. საადგილ-მამულო კომისიის დადგენილებას მაშინ აქვს ძალა, როცა სხდომაში მონაწილეობას იღებენ თავმჯდომარე ან მისი ამხანაგი და საადგილ-მამულო კომისიის ორი წევრი მაინც.

§ 25. ეველას საკითხები უბრალო უმეტესობითაა წყდება. ხმების თანასწორად გაუთფის დროს თავმჯდომარის ხმას უპირატესობა ეძლევა.

§ 26. თუ საადგილ-მამულო კომისიის რომელიმე წევრი ავად არის ან თბილისში არ არის, მაშინ სხდომაზე კანდიდატს იწვევენ კომისიის წევრის სრული უფლებით.

შენიშვნა: კანდიდატების უმცროს-უფროსობა ისაზღვრება არჩევნების დროს მიღებულ ხმების უმეტესობით.

§ 27. საადგილ-მამულო კომისიის სხდომაში მონაწილეობას იღებს საადგილ-მამულო კომისიის მდივანიც რჩევათი ხმით.

§ 28. კომისიის განახლება იწერება ოქმებში, რომელსაც ხელს აწერენ თავმჯდომარე და სხდომის მონაწილე წევრები და იმოწმება კომისიის მდივანის ხელის მოწერით. თავმჯდომარისა და მდივანის ხელმოწერილი ას-ლები ოქმებისა უნდა წარედგინოს წინამძღოლთა და დეპუტატების კრებას.

§ 29. საადგილ-მამულო კომისიის დადგენილებები შედის ძალაში ორი კვირის უკან, თუ ამ ხნის განმავლობაში საწინააღმდეგო ზასუსი არ გასცა ან თავად-აზნაურობის გუბერნიის წინამძღოლმა ან კიდევ თავად-აზნაურობის წინამძღოლთა და დეპუტატების კრებამ.

შენიშვნა: თავად-აზნაურობის საგუბერნიო წინამძღოლის ან თავად-აზნაურთა წინამძღოლებისა და დეპუტატების კრების მხრივ საწინააღმდეგო ზასუსს მაშინ გამოიწვევენ საადგილ მამულო კომისიის დადგენილება, როდესაც კომისიის დაარდევს ამ დებულებას, დამტკიცებულ ინსტრუქციებსა და საგუბერნიო კრების დადგენილებასა.

§ 30. საადგილ-მამულო კომისიის წევრებს სხდომების რაოდენობის დაკავალად თვითიველ სხდომაში თავად-აზნაურობის საგუბერნიო კრების მიერ განწესებული ჯილდო ეძლევათ.

§ 31. საადგილ-მამულო კომისიის ფუნქციებად ითვლება:

- 1) სესხების განსაზღვრა და გაცემა და ეველას ობერაციების წარმოება თანხმად ამ დებულებისა, და იმ დამტკიცებულ ინსტრუქციებისა, რომელიც დასახელებულია მე-20 პარაგრაფში, და თანხმად თავად-აზნაურობის საგუბერნიო კრების დადგენილებისა.
- 2) ეოველანიორ გადასახადების მიღება და თავად-აზნაურთა კრების მიერ დამტკიცებულ ხარჯთ-აღრიცხვის დაკავალად ხარჯების გაღება.
- 3) წარმოება წიგნებისა, ანგარიშებისა და საქმისა იმ ფორმების დაკავალად, რომელიც მე-20 პარაგრაფში დასახელებული განსაკუთრებული ინსტრუქციით არის დამტკიცებული.
- 4) შედგენა ეოველ წლიური დაწვრილებითი ანგარიშებისა საადგილ-მამულო კომისიის ეველას ობერაციის თაობაზე და ნახევარ წლიურ ცნობებისა საადგილ-მამულო კომისიის იფულის ანგარიშების მდგომარეობის თაობაზე.
- 5) წლიური ხარჯთაღრიცხვისა და სამუშაო გეგმის შედგენა მთავალი წლისათვის.
- 6) საადგილ-მამულო კომისიის კანცელარიის ორგანიზაცია, მდივნისა და მომსახურეთა საჭირო შტატის მოწვევა.

- 7) საადგილ-მამულო კომისიის შემსახურეთა დათხოვნა.
- 8) კომისიის საქმეების წარმოება სსსმართლობაში.
- 9) მსესხელებზე სისტემატიური კანტროლის დანიშვნა და თვალის დასკრა (კომისიამ თვალყური უნდა ადევნოს, რომ მსესხელმა აღებული სესხი განსაკუთრებულად დამტკიცებულ ინსტრუქციის (§ 20) დაკვალად დახარჯოს).

§ 32. თავად-ახსნურთა წინამძღოლების და დეპუტატების კრების ფუნქციები:

- 1) კრებამ თვალყური უნდა დაიჭიროს, რომ საადგილ-მამულო კომისიამ რიგზე შეასრულოს ეს დებულება, ინსტრუქცია-დადგენილებანი თავად-ახსნურთა კრებისა.
- 2) უნდა დაამტკიცოს მე-20 პარაგრაფში დასახელებული ინსტრუქციები.
- 3) უნდა განიხილოს და შეამოწმოს: ნახევარ წლიური ცნობები ფულის ანგარიშების თაობაზე, წლიური ანგარიში და საადგილ-მამულო კომისიის ხარჯთ-აღრიცხვა მომავალ წლისათვის და წარუდგინოს თავის დასკვნებთან ერთად თავად-ახსნურთა საგუბერნიო კრებას.
- 4) უნდა განიხილოს და დაამტკიცოს საადგილ-მამულო კომისიის მომავალი წლის სამუშაო გეგმა.
- 5) უნდა გაუკეთოს წლიური და მოულოდნელი რევიზია საადგილ-მამულო კომისიის წიგნებს, საქმიანობას და ფულის ანგარიშებს.
- 6) უნდა განიხილოს სხივარი საადგილ-მამულო კომისიაზე.
- 7) უნდა ნებართვა მისცეს იმ სესხისა, რომელიც აღნიშნულია მე-3 პარაგრაფის შენიშვნაში.

§ 33. თავად-ახსნურთა საგუბერნიო კრების განკარგულებაშია

- 1) საადგილ-მამულო კომისიის წევრებისა და მათი კანდიდატების არჩევნები ფარული კენჭის ერთი.
- 2) განხილვა და დამტკიცება კომისიის ეოველ წლიური ანგარიშებისა და მომავალი წლის ხარჯთაღრიცხვისა.
- 3) საადგილ-მამულო კომისიის ეველა ოპერაციების და საქმის რევიზია.
- 4) განხილვა და გადაწყვეტა ავად თუ კარგად თავად-ახსნურთა წინამძღოლებისა და დეპუტატების კრების თაობაზე და საადგილ-მამულო კომისიაზე წარდგენილ სხივრისა.
- 5) საადგილ-მამულო კომისიის წევრების სამართალში მიცემა უკანონო მოქმედებისათვის.

§ 34. საგუბერნიო კრება ავსებს და სცვლის ამ დებულებას.

ეს პროექტი უკვე ნათელ ჰყოფს მკითხველისათვის მომავალ ორგანიზაციის მოქმედების ხასიათს და ვგონებთ დაამყაროთ იმ საჭირობოროტო მოთხოვნილებათ, რომელიც ცხოვრებამ დღეს წარუყენა ქართველ მომქმედ წრეებს აგრარულ სფეროში.

შემდეგ ნომერში შევიჩრდები ამგვარივე ორგანიზაციის მოწყობაზე დასავლეთ საქართველოში.

დ. კახელი.

შ რ ე ს ა

ამ უმად კიდევ ერთი დიდმნიშვნელოვანი საკითხი ებადება ჩვენს საზოგადოებას და სამღვდლოებას, რომელსაც გადაჭრილი და მრავალ გზის აწონდაწონილი პასუხი უნდა ვასცენ. საკითხი ეხება რუსეთის საეკლესიო კრებას დაესწრონ თუ არა ქართველი სამღვდლოების წარმომადგენელი. გაზეთ „იმერეთში“ დაიბეჭდა ამის შესახებ ერთი პატარა შენიშვნა. ბ. ი. ისა, სადაც ავტორი საჭიროდა

სთვლის დასწრებას. „სახ. გაზეთი“ კი შენიშნავს: „...ასეთი წინადადება ჩვენ დიდ შეტდომად მიგვაჩნია. რუსეთის ეკლესიას თავისთავად (?) არავითარი კანონიური უფლება არა აქვს ან ადაღინოს ან გააუქმოს საქართველოს ეკლესია (თუ ეკლესიის დამოუკიდებლობა?) ხოლო ჩვენი სამღვდლოების წარმომადგენლების დასწრებას ის მნიშვნელობა ექნება, რომ ამით შეძლება მიეცემა რუსეთის სამღვ-

დელოებს იურიდიულად, კანონიერად დადასტუროს ჩვენი ეკლესიის დამოუკიდებლობის მოსპობა და მისი ადვკენა უფრო კანსელეკული იქნება შემდეგ „...“

ის მართალია, რომ არც ერთს ადგილობრივ ეკლესიას მართა არა აქვს კანონიური უფლება მეორე ეკლესიის ბედი გადასწყვიტოს, არამედ ეს საკითხი ექვემდებარება მსოფლიო პატრიარქთა კრებას, ხოლო რაც შეეხება ჩვენი სამღვდლოების დასწრებას, ჩვენ ვერ დავეთანხმებით „სახ. გაზ.“ მოსაზრებას. სულ ერთია დაესწრებიან თუ არა ჩვენი წარმომადგენლები კრებას, რუსეთის ეკლესიას მაინც არ შეუძლიან (საეკლესიო კანონების მიხედვით) ქართულ ეკლესიას თავისუფლება მოუსპოს. მეორე მხრით კიდეც, ჩვენი წარმომადგენლების დასწრება სრულიად არა ნიშნავს იმას, ვითომ ისინი უსათუოდ უნდა დაექვემდებარონ რუსეთის ეკლესიის გადაწყვეტილებას, რაკი დაესწრებიან! მათ დასწრებას ის მნიშვნელობა ექნება, რომ ერთხელ კიდე დაუმტკიცებენ რუსეთის საზოგადოებას და მთელს ქვეყნიერებას, თუ რა უსამართლობა და რა უკანონობა მოხდა, როდესაც ქართული ეკლესიის დამოუკიდებლობა შეაჩერეს. იქ აღიძვრება საგულისხმიერო კამათი და ერთხელ კიდე გამოამკარავდება, თუ როგორა სურს რუსეთის „მებრძოლ სამღვდლოებს და არქიელებს“ ეს ისტორიული შეცდომა და უკანონობა განამტკიცონ.

დასწრება თუ დაუსწრებლობა ტაქტიკის საკითხია და ჩვენი აზრით უფრო დიდი მნიშვნელობა იმ პროტესტს ექნება, რომელსაც წარმომადგენლები იქვე განაცხადებენ და კრებასაც დემონსტრაციულად დასტოვებენ, ვიდრე იმას, რომ ჩვენ აქ მუშტები ჯიბეში მოუღიროთ. განა დაუფასებელი მნიშვნელობა არა ჰქონდა, უკვე მომხდარ, ამ რამდენიმე წლის წინ, წინასწარ კრებაზე ჩვენი ეკლესიის წარმომადგენლების მოქმედებას, მათ განცხადებას, რომ რუსეთის ეკლესიას ნება არა აქვს არც წაართვას და არც უბოძოს ქართულ ეკლესიას დამოუკიდებლობა! ისინი რომ არ ყოფილიყვნენ საკითხს ასეთ მიმართულებას არ მისცემდნენ და **ბოძებაზე თუ წართმევაზე** იქნებოდა ლაპარაკი. ჩვენი აზრით, ჩვენმა სამღვდლოებამ უნდა უსათუოდ ითათბიროს ამის შესახებ და მტკიცე დირექტივებით გაგზავნოს მტკიცე და მედგარი მოამაგე ქართული ეკლესიისა იმ კრებაზე. ვინ იცის, ეგებ ისევ განმეორდეს ისეთი დემონსტრაცია, როგორიც არა ერთხელ მომხდარა მსოფლიო კრებებზე და ორი თანამომე ეკ-

ლესია გათიშულა. ვიმეორებთ, არა გვეგონია რუსეთის ეკლესიამ ქართული ეკლესია სხიზამდე მიიყვანოს.

სომხური მეცნიერება

(გაგრძელება)

მაშასადამე, ბ-ნ იშხანიანის რწმენით (!) ქართველებმა უნდა მოსპონ ყოველივე ბრძოლა სომხურ „პროგრესიულ“ კაპიტალის წინააღმდეგ და გაითქვიფნენ რუსეთის სახელმწიფოში, რადგან არ არსებობს საქართველო, სომხეთი, პოლონეთი ან სხვა, არამედ ყველანი თანასწორი და თანასწორ უფლებიანი მოქალაქენი არიან რუსეთის სახელმწიფოსი. ეს ერები, მართო გეოგრაფიულ მცნებას წარმოადგენენ და სხვა არაფერი.

აქედან ის გამომდინარეობს, რომ თავისუფალ ეკონომიურ კონკურენციაში იმარჯვებს უფრო ძლიერი და ქართველთა აურზაური და უკმაყოფილება მეცნიერულ ნიადაგს არის მოკლებული, — „თქვენში ლაპარაკობს, — დასძენს იგი, — **არაფიზიკელი რეალისტი, არაქვეიანი ლოლიკა**, თქვენი პირით ლაპარაკობს **მეშინული მორალისტი** უფარვისი სენტენციებით“ — აი ეს სამართლიანი საყვედური და ლანძღვა კი ქართული აყალ-მაყალის მოსიყვარულეთა წინააღმდეგ — ყოფილა მეცნიერული. **ბქ** სომხური შოვინიზმი არაფერშია, მაგრამ როცა ქართული პრესა სწერს, რომ **„ქართველ თავდაზნაურობის მემკვიდრედ** (მიწის მფლობელობაში) **ისევ ქართველები უნდა იყვნენ**“ — ეს საშინელი, დახავსებული, უტიფრო შოვინიზმია თურმე. იქამდის უტიფრო, რომ ბ-ნ იშხანიანს დავთრებთან ერთად სინიდისიკ დაჰკარგვია და 44-ე გვერდზე თავისი გარეცხილი წიგნისა აი რასა სწერს: „**Пучлично, безъ лишнихъ комментарий (?)**, **леибъ-органъ** **разорившагося дворянства** **явно требуетъ, чтобы грузинскій народъ „отложилъ“**, **иначе говоря пожертвовалъ бы своимъ общественно куьтурнымъ учрежденіями**, **и капиталы предзначенные для ихъ нуждъ, всыпаль въ карманы крупныхъ землевладельцевъ, дабы послѣдніе не продали свои помѣстья капиталистамъ другихъ національностей, а оставили въ наслѣдство своимъ сыновямъ“**.

მკითხველი რომ ჩაუკვირდეს ამ გრძელ ამო-

ნაწერს, დაინახავს თუ სადამდის შეიძლება მივიდეს აღამიანის თავზე ხელაღება. ეს ამონაწერიც „მეცნიერული ობიექტივიზმი“ არის გაყენებული, როგორც წიგნის თავში გვირდებოდა ბ-ნი იშხანიანი. თურმე ქართული პრესა ერთხმად თხოულობს **მსხვერპლს** მთელი ერისაგან გაკოტრებულ თავდაზნაურობის ჯიბის გასაფხვად და მათი შვილების სადღეგრძელოდ. ბ-ნი იშხანიანი აქაც ყალბ ფულსავით აპარებს თავის ქორს მკითხველს, როგორც ქლესა სომეხი ვაჰარი — „ტუტუც ვრაციეს“ და თუ ქართული პრესა მოითხოვს ქართული მიწათმფლობელობის გადასვლას ისევ ქართველთა ხელში, და ნათლად, გარკვევით სწერს, რომ ეს შემკვიდრე უნდა იყვეს მიწის მუშა და მისი მოყვარული — **გლეხი**, იშხანიანი ყალბ ცნობას აძლევს მკითხველს, ხალხისათვის კი არა, **თავდაზნაურობის შვილები ბისათვისაო**. ჩვენ ღრმად ვართ დარწმუნებული, რომ იშხანიანი სწორედ ამ **ნამდვილ და სწორ მოსაზრებას** აუღელვებია, ამაზედ ასტივინია ქალა, თორემ განა ასეთის რიხით დაიწყებდა ბრძოლას იმის წინააღმდეგ, რაც წინდაწინვე სასიკვდილოდ არის განწირული? ან რა მსხვერპლზედ, რომელი **ხალხის მსხვერპლზედ** მოგვითხოვს ბ-ნი იშხანიანი! განა რამდენიმე ფურცლის ზემოდ თვითონ არ მოგვითხოვდა, რომ ქართველ ხალხს არაფერი არა აქვსო, იგი მარტო პასიური მასა არის, უორგანიზაცია, უსახსრო და საწყალი? და თუ სწერს ქართული პრესა, სწორედ თავდაზნაურობისაგან მოითხოვს მსხვერპლს, სწორედ მისი საზოგადოებრივ კულტურულ დაწესებულებათა შეფერხებას იმ გლეხთა უმრავლესობის სასარგებლოდ, რომელსაც გაუამძღარი მტერი მის ერთადერთ საფუძველს მიწას აკლის. ეს თუ არ იცის იშხანიანმა თავისით, იმდენი მოქალაქობრივი სიმამაცე უნდა ჰქონდეს, რომ ამ ოსწეროს ხოლმე მაინც, როგორც უბრალო რიგიანობა მოითხოვს. ან საიდგან შეითვისა ბ-მა მეცნიერმა ის აზრი, რომ მთელი ქართული პრესა თავდაზნაურობის იდეოლოგიით არის გაყენებული, როცა სწორედ ეს აკლიათ და ერთმანეთს ჩვენი ორგანოები ამ სიტყვებით მარტო ლანძღავენ და ლაფში სვრიან. თუ ეს სოციალდემოკრატიისაგან შეითვისა — არ შეჰფერის მკამელ ბურჟუაზიის იდეოლოგს ქამადი პროლეტარიატის დამოწმება: ამ კავშირის იდეურობას ვერავენ დაიჯერებს, როგორც ვერავენ დაიჯერა, რომ სოლოლაკელები და სოციალდემოკრატები **სოციალურ ნიადაგზე** შეთანხმდნენ დებუტატთა არჩევნების

ღროს. ყველამ კარგად იცოდა და იცის, რომ სომხის ბურჟუაზია ემხრობოდა ქართველ პროლეტარიატის წარმომადგენელთ — **ეროვნული** თვითშეგნების საწინააღმდეგოდ. დღესაც იშხანიანები ამ გზას ადგიან, მაგრამ უზუნდებათ სარჩულები; საპირეთი კი თვალს ვედარავის აუბამენ.

რომ უფრო ნათლად წარმოუდგინოს მკითხველს სიკეთე სომხის ბურჟუაზიისა საქართველოსათვის, ბ-ნი იშხანიანი ყოველთვის ანალოგიები მოჰყავს ევროპის მაგალითებიდან: მაგ. (გვ. 45 — 46) ამბობს, რომ ლიბერალური ბურჟუაზია ის კლასია, რომლის ბრძოლას კონსერვატიულ მიმართულებასთან სიკეთე მოაქვს **ეროვნულ საზოგადოებისათვის**; ასეთია ბურჟუაზია ინგლისში, რესპუბლიკელები საფრანგეთში, რომელნიც (უკანასკნელნი) ებრძვიან კონსერვატორებს, როიალისტებს და... **კლერიკალებს**. მაგრამ არსებობს ისეთი კლასიც, რომლის თვით არსებობაც კი წარმოადგენს უარყოფას ახალის წესწყობილებისას; — ასეთია გერმანიის იუნკრობა (მსხვილი შემამულე თავდაზნაურობა).

და თუ ჩვენში გადმოვალთ, — იუნკრობის ფიხლოლოგიით გაყენებულია **ქართველი** თავდაზნაურობა და ლიბერალური სულით **სომხური** ბურჟუაზიაო. საწყალი იშხანიანი არამც თუ არ ამჩნევს (?) მდიდარი იუნკრობისა და ჩვენი საწყალობელი თავდაზნაურობის განსხვავებას (თუმცა, როცა სკირია, როგორც წინა წერილში მოგახსენეთ — პროლეტარების რიგშიც კი აყენებს) ერთის მხრით და საფრანგეთის რესპუბლიკელებსა და სომხის ჩარჩ-მოგახშევებს შორის, მეორეს მხრით, — იგი ივიწყებს (?) იმ უბრალო ამბავსაც, რომ გერმანიაში, საფრანგეთში, ინგლისში და სხვაგანაც ყველგან ბრძოლა **ერთი და იმავე** ერის ფარგლებშია ლიბერალური ბურჟუაზიისა და კონსერვატორების შუა; მაშინ როდესაც ჩვენში ბრძოლაა **სხვა და სხვა** ეროვნების ელემენტებისა.

ჩვენ აღარ შევჩერდებით იმაზედ, რომ ქართველი თავდაზნაურობა, ინტელიგენციის, პრესის და უმთავრესად პოლიტიკურ-სოციალურ პირობათა ზეგავლენით, **იძულებულია** უფრო ლიბერალური იყვეს, ვიდრე სომხის ბურჟუაზია, თუ არსებობს ასეთი. არ შევჩერდებით იმიტომ, რომ ვისაც ყურის მოყრუება უნდა, სხვის კაკლის ჩხრიალზედ უკეთესად, თავისი ბამბის ჩხრიალს გაიგონებს, მაგრამ, არ შეგვიძლიან არ შევჩერდეთ ერთ მოვლენაზედ, რომელიც არ უნდა დავიწყებოდა იშხანი-

ანს, რაკი ამაზედ თვითონა სწერდა და ჩვენც ხაზი გაუსვით წარსულ წერილში; სომხის ბურჟუაზია შეერთებულად მოქმედობს სომხურ სამღვდელოებასთან და როცა საფრანგეთის რესპუბლიკელებს ადარებს სომხის კარაპეტ ისაიჩებს, უნდა ანალოგია ბოლომდის გამოიყენოს. თორემ რესპუბლიკელების ლიბერალიზმი შეუდარო სომხის ბურჟუაზიის არ არსებულ ლიბერალიზმს და ამავე დროს მიჩქმალა მათი არსებული განსხვავება — უკიდურეს კონსერვატულ ელემენტებთან დამოკიდებულება, ეს უბრალო თაღლითობაა, ისევე ყალბი ფულის შეპარებაა, რომელიც არ შეჭვდერის... მეცნიერებს. სომხურ სამღვდელოებასთან შეერთებული სომხური ბურჟუაზია არ არის ის პროგრესიული ელემენტი, ბნო იზხანიან, რომლის წინაშე (როგორც რესპუბლიკელების წინაშე საფრანგეთში) თავისი კონსერვატული ქედი უნდა მოიდრიკოს ქართველმა თავად-აზნაურობამ, და რადინებებთ ასეთს სიყალბეს?

ქართველმა ერმა კარგად იცის, რომ თავდაზნაურობა ვეღარ ითამაშებს ისტორიულ როლს მოწინავე კლასისა და მის ნანგრევებზე აშენებს ახალ დემოკრატიულ ძალებს ეკონომიკასა და ცხოვრებაში, თვითონ იკვლევს მდგრად პროგრესის გზასა და როდესაც თქვენ გამოდინხართ და რიხიანად ბრძანებთ:

„На насъ (на комъ это?) лежить обя-зательность доказать... что съ падениемъ дворянства, грузинская нація не только не понесетъ никакого ушерба, но и пріобрететъ большую выгоду“ ჩვენ ორი მოსაზრება გვებადება: „нельзя ли для этихъ („научныхъ“) прогулокъ, по-дальше выбрать закоулокъ“, ე. ი. **სომხეთისათვის** იხელმძღვანელოთ ამისთანა მეცნიერებით და იქ ებრძოლოთ კონსერვატულ ელემენტებს და მეორეც: ნუ თუ ვერა ხედავთ მართლაც რომ ამას თავისი ნებით უკვე ჩადის ქართველობა, თავისი ერის საკეთილდღეოდ... მაშინ როდესაც თქვენი კულის წვა იმაშია, რომ ეს ჩაიღინოს **სომხის** ერისათვის.

თვალთ ბრმა — ქკუით ხედავს, ამბობენ და თქვენ გინდათ ვითომ უკანასკნელიც დაიბრმავოთ, რომ ცხადხედ უცხადეს მოვლენაზედ თვალებსა ხუკავთ?

(დასასრული იქნება). * *

ტირიფონას კარქემო

მკვდრებს ეთხოვებიან.. თავზარდამცემი ამბები ხდება ტირიფონაში მცხოვრებ სოფელ ხალხის შორის.

სამხედრო უწყებისათვის მსხვერპლად შეწირული ტირიფონას მრავალმა სოფელმა, 20,000 კაცი, რომელთაც აყრა და განადგურება მოელით, მთელი აღდგომა გლოვაში, და ტირილში გაატარა. ტირის და ჰგლოვობს მოხუცი, ახალგაზრდა, ქალი, ბავშვი. ამ რამოდენიმე დღის წინად, როგორც გვაცნობა ერთმა პირმა, რომელმაც ფეხით დაიარა ტირიფონას ველი, სოფელი ხალხი გაემართა თავის მამა-პაპათა სასაფლაოებისაკენ თავის მკვდრებთან გამოსათხოვებლად. „საშინელი სურათი გეშლებოდათ თქვენ თვალ წინ, გვიამბობდა დამსწრე. სამარეებთან დაჩოქილი ხალხი, ტირილით, და გოდებით თავის ძვირფას ნაშთებს მოსთქვამდნენ, საშინელ უბედურობას და ეთხოვებოდნენ მათ. მეც ვეღარ გაუძელი ამ საშინელ სანახავს და ტირილით საჩქაროდ განვშორდი ამ გლოვისა და მწუხარების ალაგსა“-ო.

სამხედრო კომისიამ საბოლოოდ გადასწყვიტა ტირიფონის შექენა და ეხლა სოფელ-სოფელ დაიარება და აფასებს სახლ-კარს, მამულებს.

პოლიგონის საზღვარი გადატანილია ჩრდილოეთ-დასავლეთისაკენ და ქ. გორს მიუახლოვდა, რადგანაც სამხრეთი კუთხე მანათაშევს შექენილი აქვს და მისი გამოსყიდვა მეტად ძვირად უჯდება სამხედრო უწყებას.

20,000 კაცის გადასახლება. ტირიფონის გლეხობას ჯერ დანამდვილებით არ ეუბნებიან სად უპირობს მთავრობა მათ გადასახლებას. სხვა და სხვა ხმები დადის გლეხებში. ამას წინად კახეთზედ უთითებდნენ, მაგრამ დღეს სულ სხვა ალაგებზე უჩვენებენ — ყარსის ოლქი, ზაქათალა, შირაქი, საჩაჩეთი (დაღესტნის ოლქი) და სხვა.

თავადმა გიორგი ოთარის ძე ამილახვარმა სამხედრო კომისიას კატეგორიული უარი განუცხადა: მე ჩემს მამულს ტირიფონაში არავის მივყიდო.

ქართლის მარშალი თავ, ნიკ. ალექს. თუმა-ნიშვილი არამტყუარ ეხმარება ტირიფონის მცხოვრებით ამ უბედურობაში, პირიქით, როგორც ნამდვილ წყაროებიდან გვატყობინებენ, თავის წილსა უწყებამდ ჰყიდის. თუ ეს მართალია, თავ. თუმანიშვილს დავიწყებია რომ იგი მარშალია, რომ იგი ჯერ საერთო საქმეს ემსახურება. ამ შემთხვევის შემდეგ კი იგი მარშალად ვეღარ ჩაითვლება.

თავ. გივი ნიკოლოზის ძე ამილახვარიც თავის წილს ტირიფონაში—3000 დესეტინას ამავე უწყებაზე ჰყიდის. თავად გივისაგანაც, როგორც ახლო მდგომ სანამესტნიკო მართველობასთან ქართველი გლეხები უფრო დახმარებას მოელოდნენ მაგრამ აქაც პირადმა ინტერესმა გაიტაცა წარჩინებული ქართველი და საზოგადო ინტერესი ანაცვალა. მხოლოდ იქნება ეს აიხსნება იმით, რომ თავადი გივი ამილახვალი კოტაში დაშორებულია ქართულ საქმიანობას? მაგრამ ნუ თუ ქართველობის გლოვამ და გოდებამ მის სმენამდის ვეღარ მიადწია! თუ მიადწია, მაშინ იქნებ თავის დიდი მამის სამაგალითო სიყვარული ქართველ გლეხებისადმი და საქმისადმი მოაგონდეს, გაიხსენოს დღევანდელ ტირიფონის ქართველობაც, თავისი პირადი ინტერესი შეიკავოს და საერთო უბედურობაში მიეშველოს ქართველობას.

უცნობი.

თავადი ამილახვარი და მისი მამულის ყიდვა ქართველ გლეხების მიერ

ჩვეულებრივად მომიხდა დავლა ქართლის სოფლებისა და უმეტესად იმ სოფლებისა, სადაც ამას წინად მანთაშევმა შეიძინა ნაწილი აშურაიანის ველისა.

მართალია, ბევრსა ცდილობდა მანთაშევი მთლად შეეძინა აშურაიანის ველი, მაგრამ ვერ მოუხდა, რადგანაც უმთავრესმა მონაწილემ, თ-დ გიორგი ამილახვარმა ცივი უარი განუცხადა.

ჯერ შარშან ზაფხულსავე, გავარდა თუ. არა ხმა, მანთაშევმა აშურაიანი იყიდა და ახლა სურს სხვა მამულებიც იყიდოსო, მაშინვე გავარდა ზარი შიშისა და დაფაკურდნენ ადგილობრივი მოსახლე გლეხ-კაცები. არიქათ, თავს უშველოთ თორემ მილიონერი მანთაშევი კრიქაში ჩავვიდგა, მამულ ხელიდგან გვაცლის და ჩვენ რაღა გვეშველებაო.

ბედმაც არ უმტყუნათ სოფ. ბარნაბიანთ კარელებს; ამოირჩიეს კაცები, მიანდეს პატიოსან პირთ თავიანთი საქმეები და აფრინეს თ-დ გიორგი ამილახვართან:

გვიშველეთ, ჩვენამდის მოახწია ხმამ ვითომ მანთაშევს სურს თქვენი ნაწილი აშურაიანისაც შეიძინოსო და ჩვენ ნუ გამოგვწირავთ, ჩვენვე მოგვყიდეთო. გ. ამილახვარმა უპასუხა: მართალია მევაკრებიან, ფასსაც დიდს მაძლევენ, მაგრამ ძვლები ჩემი მამა-პაპათ მაგათ ყელზე დაადგებათ და ვერ მოინელებენო.

მხოლოდ თქვენ ეცადეთ, ფული მოაგროვეთ, ნაწილი ეხლა მომეციოთ და ნაწილი მერეო.

ბარნაბიანთ კარელებმაც არ დააყოვნეს, აქეთ ეცნენ იქით ეცნენ და, როგორც იყო, საქმე მოაგვარეს.

კასპის აშურაიანი, რომელიც ეკუთვნის გიორგი ამილახვარს შეიცავს სამასს დეს. მამულს; აი ამ მამულის ხელში ჩადგება სურდა მანთაშევს რათა გაერთიანებინა მთლად აშურაიანი და გამოეყენებინა თავისი მიზნებისათვის.

ბარნაბიანთ კარელებმა მიყიდ-მოყიდეს თურამ გააჩნდათ სახლში, მორიგდნენ გიორგი ამილახვართან 24 ათას მანეთად, მისცეს ზედ 8052 მანეთი და 50 კაპ.

1 აპრილს კიდევ უნდა მიეცად 1500 მან. და დანარჩენზე კი სთხოვეს დახმარება საგლეხო ბანკს სესხად.

მთლად სოფელი ბარნაბიანთი კარი და მათი ამორჩეული კაცები დიდს მადლობას უთვლიან თ-დ გიორგი ამილახვარს, რომ უკანასკნელმა არ გასწირა გლეხ-კაცობა და მით სამუდამოდ არ მოაშორა თავიანთ მიწა-წყალს.

ი. კერესელიძე.

რამ გაამდიდრა მეურნეები დანიაში

დანია პატარა სახელმწიფოა, უჭირავს მთლად სამხანგვარი მილიონი დესეტინა მიწა, და შესდგება ორ ნახევარი მილიონი მცხოვრებისაგან.

ამ ორმოცდაათი წლის წინად იუტლანდია ცნობილი იყო, როგორც „ქვიშისა და ქარის სამეფო“, და ვის მოუვიდოდა თავში, თუ იქ როდისმე გადიშლებოდნენ ტყენი და აყვავდებოდნენ

ბაღები. შეგიძლიანთ წარმოიდგინოთ თუ რა საშინელება უნდა დატრიალებულიყო დანიაში. როცა იქაური მცხოვრებნი იძულებულნი გახდნენ, ან ერთხინათ თავი ამ „ქვიზისა და ქარის სამეფოში“, ან და გაქვეულიყვნენ სადმე -- რადგანაც რაც საუკეთესო ადგილები მოეპოვებოდათ, გერმანელებმა წაართვეს ომიანობის დროსა. მაშინ მხსნელი ანგელოზივით მოველინა იმათ **გენრიკ დალგასი**, რომელმაც დააარსა „იუტლიანდიის გამოუსადეგარ მიწების დამმუშავებელთა ამხანაგობა“. ეს იყო 1866 წ. დალგასის უპირველესი ცდა იყო, თავისი ამხანაგობისათვის მიექცია ხალხის ყურადღება და გამრავლებინა წევრების რიცხვი. წევრად იღებდნენ ვინც შეიტანდა ორ მანეთს. როცა წევრთა რიცხვი საკმაოდ გამრავლდა, როცა ამხანაგობას დაეტყო ცოტა-ოდნად ფესვების გამაგრება, დალგასიც შეუდგა თხრილების გაყვანას სილის მოსარწყავად და დაიწყო რგვა-თესვა მოშენება მიწის გამაუმჯობესებელ მცენარეთა. დალგასის ამხანაგობის მოღვაწეობა, ხალხისთვის აშკარა იქმნა, როგორც არა საპირადო ანგარიში; მისი პრესტიჟი, როგორც საზოგადოებისთვის სასარგებლო დაწესებულებისა შეუფერხებელი იყო. რამდენიმე ხნის შემდეგ ამხანაგობას უკვე ჰყავდა ორი საკუთარი ინჟინერი, რვა მეტყვე (ლესნიჩი) თხუთმეტი მათი თანაშემწე და სხვა მოსამსახურენი, რომელთაც ეძლეოდათ სამოცდახუთი ათას მანეთამდე ჯამაგირი ამხანაგობისაგან. ერთი სიტყვით, ამხანაგობა დიდი ნაბიჯით მიდიოდა წინ, და მისი მომავალიც, თუ გადავლებთ თვალს თანამედროვე დანიას, უზრუნველყოფილია. ამხანაგობის მოსამსახურენი ასწავლიდნენ ხალხს, აძლევდნენ რჩევა-დარიგებას სასარგებლო მცენარეთა მოვლა-მოშენებაზე, და ავრცელებდნენ ცოდნას მეურნეობის ყველა დარგებში. სოფლები ღრმა მადლობას უცხადებდნენ დალგასს, მისი სულ-გრძელობისათვის, მეტად თანაგრძნობით უხვდებოდნენ ყოველ მის წინადადებას და დიდად აფასებდნენ მის ეგოდენ თავ-გამოღებას. ამიტომ დალგასის ამხანაგობის გარშემო შესდგა ორმოცამდე სოფლის არტელი, რომელთა შემწევობით ამხანაგობას უფრო უადვილდებოდა თავის მიზნისთვის სამსახურის გაწევა. არტელები აჩვენებდნენ ხალხს ტყეთა პლანტაციების მოშენებას და ყოველ გაზაფხულზე, რამოდენიმე ათიათასი მანეთის სხვა და სხვანაირ ხეთა ნერგებს ურიგებდნენ თავიანთ წევრებს უფასოდ. ნების რჩევა-დარიგებით. ეხლა იქ გადაშლილია ათასზე მეტი ტყეთა პლანტაციები. გაყვანილია ასამდე

არხი, რომლითაცა რწყავენ ათიათას დესეტინა მიწას უწინდებურად მგზავრი უკვე ვერა ნახავს დანიაში უდაბნოს და გაქვივებულ ხალხს, თვალის წარმტაცად მინახებულნი ტყეთა პლანტაციები, საუკეთესო ჯიშის მშვენიერი პირუტყვი და ფრინველი; სიცოცხლით და ღონით სავსე, ცხოვრებით კმაყოფილი ადამიანი - აი ეხლანდელი დანიის სურათი. ხალხი ლოცვა-კურთხევით იხსენიებს თავის კეთილის-მყოფელ დალგასის სახელს, რომელმაც აუხილა თვალი და უჩვენა გზა ბედნიერ მომავლისაკენ.

დალგასი გარდაიცვალა 1894 წელს. ხალხმა აუგო მას ძეგლი იმ მიწაზე, რომელიც დაულალავმა მოღვაწემ უდაბნოდან ტყე-ყანად გადააქცია.

აი მოკლე ისტორია პირველი კოოპერატიული ამხანაგობისა დანიაში.

მართალია, მის განვითარებაში ხალხის თანაგრძნობამ ითამაშა უმთავრესი როლი, — მაგრამ ეს თანაგრძნობა ხომ დალგასის გულწრფელობით იყო გამოწვეული!

მიბაძავენ თუ არა ამ მაგალითს ჩვენში! — როცა ამდენი წერილები და სიტყვები იხარჯება მელიორაციასზე, რომელიც მეურნეობის გაუმჯობესების ღერძს შეადგენს, ბევრად ნაკლები კეთდება პრაქტიკულად თვით ამ მელიორაციისათვის.

დალგასის ამხანაგობამ საძირკველი ჩაუყარა დანიის ეკონომიურ ცხოვრების განვითარებას. მაგრამ მიი ეხლანდელ წერტილამდე მისაღწევად, საჭირო იყო კიდევ მეორე და მესამე ნაბიჯი... არ კმარა მარტო მიწის გაუმჯობესება, თუ ყურადღება არ მიექცა მის ნაყოფთა ხეირან გასაღებას, რომ სარგებელი სოფლად მოვაქრეებს და სხვებს არ მიჰქონდეს. დანიელებმაც ეს აშკარად იგრძნეს: მიღებდავად იმისა რომ მეურნეობა გაუმჯობესებული იყო, მათი მდგომარეობის გაუმჯობესება შეუძლებელი ხდებოდა, რომ კოოპერაციისთვის არ მიეყოთ ხელი. ამიტომ იმათ დააარსეს მერძეობის არტელები, ღორის და კვერცხის გამყიდველი ამხანაგობანი და სხ.

პირველი მერძეობის ამხანაგობა დანიაში დაარსდა 1882 წელს, და ოცი წლის განმავლობაში კი ამხანაგობათა რიცხვი ათასამდე აიწია. ეხლა თვითოეულ სოფელში არსებობს მერძეობის არტელი, სამხანაგო რძის საწყობით და ერბოს მკეთებელი მანქანებით. სოფლები იხდიან საწევრო გადასახადს, რომელიც განსაზღვრულია ძროხების რიცხვით, ან ამხანაგობის ქარხანაში შემუშავებული

ერბოს რაოდენობით—სულ ნახევარი კაპეიკს ერთ ფუტ ერბოზე, მსახურობენ კი უჯამაგიროდ არჩეული მორიგი წევრები. რძის ფასი წევრებს ეძლევათ თვიურად. ყველა ამხანაგობანი დანიაში შეადგენენ ერთს „კავშირს“, რომელსაც ჰყავს საკუთარი აგენტები ლონდონში, რომელნიც ატყობინებენ თუ როდის იქნება სახირო ერბოს გაყიდვა, რომ იმის დაგვარად მოამზადოს საქონელი გასაგზავნად.

მერძეობის კაი ნიადაგზე დასაყენებლად ამხანაგობანი ყოველი ღონის ძიებით ხელს უწყობენ თეორეტიულ და პრაქტიკულ ცოდნის გავრცელებას, მართავენ სახალხო ლექციებს, პრაქტიკულ კურსებს, გამოფენებს, ექსკურსიებს - იმისდაგვარად, თუ სად რას ითხოვს საქიროება. ასეთი მეცადინეობის წყალობით, დანიიდან გამოაქვთ ეხლა საუკეთესო ერბო, და თუ უწინ მისი ფასი მილიონის მეოთხედს შეადგენდა, — უკანასკნელ ხანებში, ყოველ წლივ, ოთხმოკდათათი მილიონი მანეთისა იყიდება ხოლმე. წარმოიდგინეთ აქედან თუ როგორ უნდა იზრდებოდეს ქონებრივად, ეს ბუნებით ღარიბი ქვეყანა! და რა გასაკვირველია მას შემდეგ, რომ იქაურ სოფლებს ყოველი დღე უკეთეს ხვალეს ჰპირდებოდეს! ყველა ეს გაერთიანებისა — კოოპერაციის წყალობით.

საქიროა აღენიშნოთ თუ ეს მოვლენა რა კონკურენციას იწვევს მცირე მესაკუთრე და დიდ მემამულეთა შორის. კონკურენცია დაიწყო მას აქეთ რაც სოფლის საქიროებად გადაქცა მისი რძე კარგი ყოფილიყო, რომ უფრო მეტი ერბო მიეცა მისთვის. მცირე მესაკუთრესათვის ეს ადვილი იყო, რადგან თავის ოთხიოდე ძროხას იგი ცოლ-შვილიანად უვლის და ექცევა როგორც ორთავ თვალს. მემამულე ემყარება მოჯამაგირეს, და „სხვისი ხელი კი მარჯვე არ არის“... გამოვიდა რომ სოფლების ძროხა მეტს იწვევლება და რძესაც უფრო ერობიანს იძლევა, ვიდრე მემამულეს ძროხა, რადგანაც მოვლა უკეთესი აქვს. თუ უწინ მემამულეთა ვანკარგულებაში იყო სხვა და სხვა ნაირი ძვირფასი მანქანა, რაც გლეხთათვის ხელსაყრელი არ იყო — ეხლა, არტელების დაარსების შემდეგ, იმათ საკუთარი მანქანებით მხარი გაუსწორეს თავიანთ მდიდარ მეზობლებს — რძისა და ერბოს ღირსებით კი ბევრად წინ გაუსწრეს.

გარდა ამისა, ამხანაგობათა შემწეობით, ოჯახში ერბოს შესამუშავებლად არ იკარგება დრო, რომელიც შეიძლება მოხმარებულ იქნეს მეურნეობის სხვა რომელიმე ნაწილისთვის. უწინ საქირო

მანქანა სოფლებს ხელკვეშ არ მოეპოვებოდა და ერბოს მომზადებას იგი ბევრხანს ანდომებდა. ეხლა, რადგან ქარხნები უმზადებენ ერბოს, მთელი ეს დრო მის განკარგულებაშია, სოფლებს საშუალება მიეცა, შეუწუხებლად ის მოახმაროს ღორისა და ფრინველის მოშენებას.

მერძეობასთან ერთად მელორეობაც იმიტომ იყო გამოსადეგი, რომ ტყუილად არ დაკარგულიყო ნადული, რაც ერბოს დამუშავების შემდეგ უნდა გადაექციათ ხოლმე, და რაც სხვა საკვებავთან შერეული კარგად ასუქებს ღორებს.

ღორები უნდა გასაღებულ იყვნენ ინგლისში, რომელიც მოითხოვს საუკეთესო ხორცს და ერთნაირ ზომის, ერთგვარად დამზადებულს, რისი დამაყოფილებაც ყოვლად შეუძლებელი იქნებოდა, თუ მეურნეები ცალ-ცალკე დაიწყებდნენ ღორის კვლას და თუ ხორცისა და ქონის მომზადებას, ყველა მათგანი თავისებურად შეუდგებოდა. წინააღმდეგ შემთხვევაში, თუ საქონელი ერთგვარი არ გამოვიდოდა — ინგლისის ბაზარში მისი გამოტანა სახირო არ იქნებოდა.

ამიტომ იმათ დააარსეს საერთო ღორის საკლავები და გამყიდველი ამხანაგობანი, რომელნიც ყოველ ღონისძიებას ხმარობდნენ მელორეობის გამჯობესებასათვის და ხელს უწყობდნენ ღორის ხორცის ხეირიან გასაღებას; რის წყალობით შემოსავალი დღითიდღე იზრდებოდა; და თუ 1894 წელს, ცოცხალი ან დაკლული ღორი მხოლოდ ოცდასამი მილიონი მანეთისა იყო გაყიდული — 1906 წელს მარტო ქონი გაიყიდა ოცდაცხრა მილიონისა.

ჩვენგანაც მიაქვთ ღორის ხორცი უცხო ქვეყნებში, მაგრამ მოგება მოვაქრეთა ჯიბეში რჩება ხოლმე, — მაშინ როცა ჩვენ შეავეძლო დავდგომოდით იმ გზას, რომელსაც გვიჩვენებს დანია.

მამა-კაცები რომ მელორეობას შეუდგნენ, დასახლისებმა თავიანთი თავისუფალი დრო ფრინველთა მოშენებას მოანდომეს. ამას მოჰყვა კვერცხით ვაქრობა, და ესეც წარმოიდგინეთ „ასეთი არა საყურადღებო საქონელი“ თხუთმეტი მილიონის შემოსავალს აძლევს დანიას ყოველ წლივ. იქ სასწაული კი არ ხდება და ციდან არ სცივია მილიონები, მხოლოდ იქ, საქირო გამოცდის საფეხურები განვლეს, ამ სიმაღლეზე ასასვლელად. მაგალითად 1890 წელს კვერცხის ფასი იქ მინიმუმამდე დაიწია. სოფლებებმა ქათმის მოვლა არ იცოდნენ; ამიტომ კვერცხიც არ ვარგოდა, და

იგიც სოფლის მოვაჭრეებს მიჰქონდათ. მაგრამ ასეთი უხერხული მდგომარეობა რომ არ გაგრძელებულიყო, 1805 წელს დანიაში დაარსდა „კვერცხის გამყიდველი ამხანაგობა“. მთელი დანია დაიყო რამოდენიმე ნაწილად. თვითოეულ მათგანში იხსნებოდა საოლქო ამხანაგობა, რომელიც თავის ოლქში კრებს ან ყიდულობს კვერცხებს. ყველა საოლქო ამხანაგობანი შეადგენენ ერთს ერთეულს დანიაში: „კვერცხების გამყიდველ ამხანაგობას“. წევრებს შეაქვთ საწევრო გადასახადი, ერთი თუ ორი შაური ქათმის თავზე. ეს ფული ემატება სამუშაო თანხას, რომლითაც ამხანაგობა ყიდულობს კვერცხს თავისი წევრებისაგან. კვერცხის ფასს საოლქო ამხანაგობა საზღვრავს, ცენტრალურ ამხანაგობასთან მოლაპარაკებით. ვინაცობაა თუ ამხანაგობამ კვერცხი უფრო მეტ ფასად გაყიდა, მაშინ მოგება წევრებს ურიგდება, მათ შემოტანილ კვერცხების რაოდენობით, და კაპიტალის თავნი კი ამხანაგობის კასაში რჩება, ისევ კვერცხების სასყიდლად წევრებისაგან. წევრების მოვალეობაა კვერცხების სისუფთავე. ამიტომ იმათ ურიგებენ ბეჭდებს, რომლითაც ინიშნება კვერცხზე ორი ნომერი: ერთი ნომერი ამხანაგობისა და მეორე წევრისა. ამით ცენტრალურ ამხანაგობაში თუ შეხვდა უვარგისი კვერცხი, მათი გარჩევის დროს—მაშინვე მიხვდებიან რომელი საზოგადოების რომელი წევრისგანაც იქნება ის მიღებული, და ახდენინებენ მას ჯარიმად ხუთ-ხუთ მანეთს თვითოეულ შემოტანილ უვარგის კვერცხზე. ასეთი შემთხვევების უმთავრესი მიზეზი, ქათმის მოვლა-მოშენების უცოდინარობა იყო. საქორი იყო მათი ჯიშის გაუმჯობესება. ამიტომ „კვერცხის გამყიდველ ამხანაგობასთან“ ერთად, დაარსდა „ქათმების ჯიშის გამაუმჯობესებელი ამხანაგობა“.

საქორა აღნიშნოთ, რომ მერძეობა, მელორეობა და მეკვერცხეობის გაფართოვება, სოფელთა მიწის რაოდენობაზე არ არის დამოკიდებული. მაგალითად აიღეთ მცირე მესაკუთრე დანიაში, რომელსაცა აქვს მხოლოდ სამი „დეკეტინა“ მიწა და მისი მდიდარი მეზობელი, რომელსაც 80 „დეკეტინა“ აქვს, ე. ი. ოცდა შვიდეჯერ მეტი; და ნახავთ რომ მას შემოსავალი შვიდეჯერ მეტიც არ შემოუვა, რადგან იგი სხვისი თვალ-ყურით და სხვისი ხელით უფლის საქონელს. რასაკვირველია, ჩვენ მხედველობაში არა გვაქვს პურის მოსავალი, რომლის წყალობით, უეჭველად, უპირატესობა დიდი მემამულის მხარზე რჩება; მაგრამ ესეც უნდა ვსთქვათ, რომ უკანასკნელ ხანებში დანიიდან არა თუ არ გააქვთ პური, არამედ თვითონ დანიელნი საზღვარგარეთ ყიდულობენ მას, რამოდენიმე ათი მილიონი მანეთისას სამაგიეროდ, დანია იღებს ერბოზე ყოველ წლივ ოთხმოცდაათ მილიონ მანეთს, ღორის ხორცზე ორ-

მოცდაათ მილიონს, კვერცხზე თხუთმეტ მილიონს. ამათი წარმოება კი მცირე მესაკუთრეთა ხელშია კოოპერაციის წყალობით და კვლავ იმ დასკვნამდე მივდით, რომ მიწის რაოდენობა არ თამაშობს იქ უმთავრეს როლსა.

გვრჩება მოვიფიქროთ, თუ რამდენი ასი მილიონი უნდა მომატებოდა ჩვენს სოფლებს, რომ ჩვენშიც მოეწყოს: კოოპერატიული მელონეობის ამხანაგობანი, საამხანაგო ღვინის სარდაფები, სოფლის სხვა და სხვა ნაწარმოებთა გამყიდველი ამხანაგობანი, მეურნეობის სხვა და სხვა დარგთა გამაუმჯობესებელი და მომხმარებელი ამხანაგობანი—როგორც დანიაშია მოწყობილი მერძეობის, მელორეობის და მეკვერცხეობის საქმე—რაც ჩვენთვის უფრო ადვილია...

ან წარმოიდგინეთ: სად დანია და სად ჩვენი ქვეყანა!

ამ ჩრდილოეთის უდაბნოში, სოფელეთაგან გამოვლილ გაქირვებას, ან უკეთ ვსთქვათ, განსაცდელს უმიწაწყლობისას—ჩვენებური გლეხი არა თუ არა თუ არ განიცდის, არც კი წარმოიდგენს. მიუხედავად ამისა, თუ იქ ხალხის მდგომარეობა ისე მოეწყოს, რომ ჩვენ უკეთესს ვერ ვინატრებთ—მაშ ნუ თუ ჩვენ ბუნების სიმდიდრე გვიშლის ხელს? აბა, თუ იმათ ყოველი დღე უკეთესს ხვალეს პირდება—რატომ ჩვენთვის ყოველი დღე, მომეტებული ჭირვარამის მომასწავებელია? ნუ თუ ხალხის გამრავლება რაც სხვა პირობებში, ბუნების ხეირიან ექსპლოატაციის გაფართოვებისათვის, ძალ-ღონე-ხერხის მომატება-გამავრებას უნდა მოასწავებდეს—ჩვენ გვაბრკოლებს?..

არა—ეს შეუძლებელია!..

„დროა შეუდგეთ სიქმეს“ მეთქი დავასვამდი აქა, მაგრამ საუბედუროდ ეს სიტყვები იმდენჯერ განუმეორებიათ, რომ თითქმის, ყოველ სიტყვის თუ წერილის ტერმინად გადაქცეულან; და ჩვენც ისე შევეჩვიეთ მათ მოსმენას, რომ სრულიად ჩვეულებრივ მოკლენადა ვსთვლით, როცა გაიძახიან— „დროა შეუდგეთ საქმესო“—უმნიშვნელოდ, და უყურებენ ერთმანეთს, თითქო თავიანთ მოვალეობა აუსრულებიათ და უცლიან კიდევ ბრძანებას...

არა... სიტყვა მარტო არა კმარა!— ის უნდა საქმედ გადაიქცეს...

3. ფიფია.

ქ. კიკუა.

რედაქტორ-გამომცემელი

რ. გაბაშვილი.

